

ara.cat

LA VIDA DE 18 DONES AMB
UNA APORTACIÓ CABDAL
AL PROGRÉS DE CATALUNYA
I UN RECONeixEMENT
NO SEMPRE A L'ALTURA

LES INVISIBLES

SUMARI

03	<u>Maria Oliveras</u>
07	<u>Tecla Sala</u>
11	<u>Olga Sacharoff</u>
15	<u>Anna M. Martínez Sagi</u>
19	<u>Mari Pepa Colomer</u>
21	<u>Dolors Aleu</u>
25	<u>Ángeles López de Ayala</u>
27	<u>Pepita Casanellas</u>
31	<u>Clara Hammerl</u>
35	<u>Teresa Bartomeu</u>
37	<u>Maria Canals</u>
41	<u>Rosa Torras</u>
43	<u>Aurèlia Pijoan</u>
45	<u>Maria Llonc</u>
49	<u>Teresa Mañé</u>
51	<u>Carme Karr</u>
57	<u>Irene Polo</u>
61	<u>Carme Serrallonga</u>

Transparències

Si conquerir la llibertat per a qualsevol ésser humà passa per ser un mateix, les dones ho tenen una mica més complicat que els homes. És cert que les dones avui poden obrir un compte corrent i tenir passaport –la meva mare no podia– però els codis de comportament i la tendència a la transparència pública amenacen encara la visibilitat de la feina, el talent, el sentit de l'humor, la vida mateixa de moltes dones. Encara per a molts feminitat és sinònim de superficial i es nega l'autoritat professional merescuda a moltes de les persones que ens envolten. Les noies tenen dificultats per trobar referents que les inspirin en la seva formació, i per això avui a l'ARA hem triat 18 noms de dona que has de conèixer si tens curiositat pel món. Són perfils de dones interessants per la seva valentia, capacitat intel·lectual, perseverança, innovació, servei públic, excel·lència, audàcia, lluita per la llibertat. Dones revolucionàries que han comptat amb el suport familiar i en altres casos han xocat contra els prejudicis que les empenyien a destins no desitjats. Aquestes històries estan escrites com veritables aventures i així ens agradaria que les llegíssis. Dones poc ortodoxes que mereixen sortir de l'anonimat o de l'oblit. Les nostres invisibles són algunes de les que podrien formar una altra llarga llista diferent. Les hem triat amb el criteri d'haver fet aportacions cabdals al progrés i és una forma d'homenatge, d'agraïment, d'inspiració per a les noves generacions i per a totes aquelles dones que lluiten cada dia per ser escoltades, per ser visibles.

Esther Vera

Textos Genís Sinca **Il·lustracions** Cristina Spanò
Directora Esther Vera **Director adjunt** Ignasi Aragay
Direcció d'art Cristina Córdoba **Disseny i maquetació** Laura Magallón
Edició Rosa Rodon **Llengua** Albert Pla

ARA c/ Diputació, 119 08015 Barcelona **Telèfon** 932029595

TECLA SALA

L'empresària tèxtil de Roda de Ter es va convertir en pionera quan a la seva fàbrica de l'Hospitalet de Llobregat hi va obrir un economat, una infermeria i una biblioteca on els treballadors podien aprendre a llegir i a escriure.

El problema dels personatges potents, i Tecla Sala i Miralpeix (Roda de Ter, 1886 - Barcelona, 1973) n'és realment un, és que sovint l'èxit de la seva obra amaga aspectes personals que són clau per entendre'n la transcendència. En el cas de Tecla Sala és fonamental endinsar-se en la profunda religiositat que la impulsava, però sobretot també en la tragèdia personal que empaitava la seva vida, amb pèrdues familiars inesperades –pares, oncles, marit– que ajuden a entendre el misteri d'aquesta dama de negre que va portar dol gairebé tota la vida i que es va convertir en l'empresària pionera per haver engegat, sobretot a l'Hospitalet de Llobregat, una tasca benefactora insòlita. Entre tantes altres coses, Tecla Sala es va preocupar de muntar a la seva fàbrica de filatures de l'Hospitalet una biblioteca per als treballadors, amb uns quants afegitons destacables: un servei on podien aprendre a llegir i a escriure, a més d'un economat, un servei d'infermeria i un metge. Un aspecte social precursor que ara ens fa entendre la importància pràctica i simbòlica que actualment a l'antiga colònia tèxtil hi hagi el Centre

Cultural Metropolità Tecla Sala de l'Hospitalet de Llobregat, que acull un Centre d'Art, la Biblioteca Central i més entitats de la ciutat, unes instal·lacions de primer ordre que sobretot ocupen la totalitat dels edificis d'aquella fàbrica immensa que va convertir Tecla Sala en una de les persones més riques i alhora més generoses del país.

De dol quasi tota la vida

Envoltada d'una aura una mica misteriosa, Tecla Sala va anar de dol pràcticament tota la vida i la gent de la fàbrica la va veure concentrada sempre en la tasca d'introduir-hi millores laborals sense precedents: un club social per als treballadors, per exemple, millores salarials i accions a escala ciutadana com el Col·legi Tecla Sala. Una història ben particular que situa l'origen osonenc i el marit de l'empresària, Joan Riera i Sala, en el centre del drama. Ell va morir de manera precoç als 43 anys, el 1926, quan ja s'havien traslladat a Barcelona i tenien cinc fills: un fet tràgic que, sens dubte, va multiplicar l'acció benefactora de la misteriosa dama.

Poca gent a Barcelona sabia que Joan Riera i Tecla Sala eren, a més de marit i muller, cosins. I que havien arribat a la capital fortament units pel drama familiar que els precedia. Roda de Ter els havia unit de manera especial i dolorosa, però se n'havien sortit. Una història de la qual mai no parlaven. Empresarialment, el matrimoni s'havia fet conegut per la gestió i el creixement de la fàbrica que regentaven a Roda de Ter, La Blava, coneguda pel color de portes i finestres, que encara avui es pot veure. La Blava es convertiria en una fàbrica de filatura exemplar, a la vora del riu Ter. L'havia heretat el marit, però la dirigia i la gestionava la seva dona, Tecla Sala. Amb només vint-i-dos anys n'havia sigut la directora, amb dots excepcionals tant pel tracte als treballadors com l'habilitat a l'hora de gestionar-ne la producció i també la distribució. Amb aquella colònia tèxtil, els Riera Sala van crear un petit imperi industrial a Osona, una fàbrica molt famosa de teixits i filatures on més endavant treballarien el poeta Miquel Martí i Pol i la seva mare. Tecla Sala demostrava un instint i una capacitat per dirigir el negoci que no eren usuals. Tant és així, que ella i el marit van decidir fer un pas endavant important: el 1913 van instal·lar una fàbrica de filatures a l'Hospitalet, el molí d'en Basté, el conegut molí paperer del Torrent Gornal. La nova fàbrica, que aprofitava el salt d'aigua del Canal de la Infanta, va representar un dels negocis tèxtils més pròspers del seu temps i va créixer tan ràpidament que al costat del molí hi van haver de construir una altra nau, a imatge i semblança de les famoses fàbriques de filatures de Manchester, just al lloc on ara hi ha la magnífica Biblioteca Central de l'Hospitalet.

Trencar el motllo

Però la mort precoç de Joan Riera el 1926 va deixar Tecla Sala viuda i amb cinc fills, a Barcelona. L'empresària va tirar endavant, i molt decididament, el projecte d'un edifici d'habitatges a la cruïlla de Pau Claris amb Casp, l'anomenat Casal de Sant Jordi, on ara hi ha la seu del departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Però sobretot es va posar al capdavant de la fàbrica de l'Hospitalet i, d'acord amb la seva profunda religiositat, va introduir un aire encara més social i generós a la seva gestió: es va fer càrrec completament del negoci i el va dirigir introduint-hi millores socials importantíssimes, en alguns casos encara més originals i innovadors que abans. A part de les esmentades, va afavorir les treballadores que tenien fills, va obrir una llar d'infants a la mateixa fàbrica i, a més d'intentar pagar bons sous, va afegir-hi uns plusos per a casaments i malalties. També es va dedicar a abocar diners per tal que s'aixequés la que llavors va ser la millor escola del municipi. És veritat que era una actitud benefactora estesa entre els industrials de l'època, però Tecla Sala va trencar el motllo. Que a les seves fàbriques hi hagués infermeria, economat, però també servei de dutxes, no era casual. Que fos tan extremadament devota, tampoc, i calia anar més enrere per entendre-ho. Tot plegat responia a un origen realment humil i sacrificat.

Quan encara no havia fet dos anys, la seva mare i una nova criatura van morir en el part, a Roda de Ter. El pare, que tenia diverses fàbriques, la va deixar òrfena quan tenia cinc anys, que és quan l'havien portat a viure amb l'oncle i la tia. Aquest matrimoni, uns sants, també va acollir un cosí de la nena, Joan Riera Sala, que també havia quedat orfe. Quan els oncles van morir, Tecla Sala havia heretat de la tieta quatre màquines tèxtils de filatura, amb les quals la noia havia començat el seu propi negoci, encara que de manera domèstica. Per la seva banda, i ja casada amb Joan Riera, que havia heretat La Blava del pare, van unir forces i van començar l'aventura de tirar endavant la mítica fàbrica de teixits i filatures. Després va arribar el trasllat a Barcelona, la fàbrica de l'Hospitalet, els fills...

Quan Joan Riera va morir, la patacada va ser monumental. Tota la família se'n va ressentir. Cap al final de la malaltia, com que no podia parlar per comunicar-se amb la dona i els fills, els escrivia. Abans de morir, els va deixar unes instruccions. Són el reflex d'una manera de ser, de com pensaven ell i la dona: "Feu coses de profit -escrivia-, i habitueu-vos a conèixer els pobres i socórrer-los abans que al luxe". També recomanava als fills viatjar, "veure món", abans que quedar-se a casa, i afegia: "Feu-me un enterrament senzill, res d'anar amb cotxes de luxe". I també els recomanava: "A la fàbrica no hi aneu gaire mudats".

Les instruccions van repercutir fortament en la viuda. Tecla Sala, ja de per si religiosa, va aprofundir en la seva devoció fins a graus increïbles. Però la generositat també va es-

La profunda religiositat, intensificada per una infància complicada i, després, la mort del marit, marca la seva vida i actitud

Viuda i amb cinc fills, va tirar endavant la fàbrica, la va ampliar i va construir la finca familiar al centre de Barcelona

clarar de manera mai vista. Sense perdre ni un instant, tota vestida de negre, es va posar al capdavant de la fàbrica, però també de la família, sempre d'acord amb una religiositat inqüestionable. Va aplicar amb més força i profunditat la visió social del negoci, tot i que a la fàbrica s'hi deixava veure poc. Ho feia tot des de l'ombra. Al mateix temps, va donar ordres que s'acabés l'habitatge de Casp amb Pau Claris i a l'edifici, el Casal de Sant Jordi, s'hi va traslladar amb tota la família. Era el 1931.

Tota la família en una finca

El Sant Jordi de Rebull que presideix la façana del magnífic edifici d'habitatges és tot un símbol. Estava dissenyat per l'arquitecte Francesc Folguera i havia sigut un dels projectes més desitjats de la parella Sala Riera: fer-se construir una casa al centre de Barcelona on poguessin situar les oficines de l'empresa, però també el domicili i la residència per als cinc fills; Francesca, Pau (que seguiria al capdavant de la fàbrica i seria un dels cinc fundadors d'Omnium Cultural), Dolors, Rossend (que moriria de manera prematura) i Anna. A les plantes superiors hi vivia la família, distribuïda en diversos pisos. A l'àtic, la matriarca, Tecla Sala, en un senyor pis sensacional, davant d'una amplíssima terrassa jardí, amb estany inclòs, una petita llacuna amb un fons de vidre que cobria, a manera de claraboia, el pati interior de la finca. Des d'aquell àtic, l'empresària va seguir movent els fils del negoci, les obres de beneficència, les llars d'infants que creava, obres tan variades i disperses que anaven des d'aquests plusos per a casaments o malalties per als treballadors fins a classes de brodar a la fàbrica.

A Roda de Ter, la dama de negre es va fer càrrec de la reconstrucció de l'església i de l'Escola-Llar Santa Tecla, on es preparava les noies per als treballs domèstics, donant-los una formació administrativa. A Roda de Ter, Tecla Sala també ajuda-

va moltíssima gent, en general persones malaltes. Molts van poder subsistir gràcies al seu suport econòmic, fossin de La Blava o del poble. També donava suport a molts capellans. Si-gui com sigui, a la seva gent no li faltava de res, una tasca de mecenatge que la guerra només va aturar momentàniament.

S'explica que l'empresària havia hagut de passar la muntanya a peu, vestida de pagesa. Amb la Guerra Civil, Tecla Sala es va haver d'exiliar a França, moment en què la fàbrica havia viscut un procés general de col·lectivització obrera. Quan en va tornar, va reprendre el lideratge. Va fer restaurar l'església de Santa Eulàlia de Mèrida a l'Hospitalet i va subvencionar obres de la Creu Roja. El 1954, l'Ajuntament de l'Hospitalet la va nomenar filla adoptiva i li va dedicar un carrer. Com a resposta, el 1957 l'empresària va donar el terreny del camp de futbol i mig milió de pessetes per tal que s'hi construís una escola, la que avui porta el seu nom.

Però l'aspecte més explicatiu del caràcter i la frugalitat del personatge era la vida a la casa de Casp amb Pau Claris. Feia anar tot l'edifici a toc de campana. Alguns nets també hi van néixer. Sota el seu comandament, des de l'àtic, envoltada d'una cort de minyones, en aquella casa no s'hi permetia cap mena d'excés però hi havia de tot, fins i tot un cinema, i una habitació per jugar amb totes les joguines del món, però amb restricció horària. Una estona per jugar era suficient.

La policia encerclant la casa

En un dels pisos hi vivia el Dr. Lluís Carreras, l'influent i prestigiós humanista cristià. Tecla Sala li va posar un despatx per a ell sol, on Carreras tenia la seva biblioteca particular i on pràcticament vivia. Al Casal de Sant Jordi hi vivia un altre personatge il·lustre: Mn. Antoni Batlle, impulsor i responsable del moviment escolta de Catalunya. Tecla Sala també és considerada impulsora del moviment escolta, pel suport fervorós que havia donat a Mn. Batlle.

Alguns fills de l'empresària es van casar en aquest edifici. Obviament, per tant, també hi havia una capella, amb un oratori. Alguns nets recorden que a la tarda s'hi resava el rosari. I cada matí s'hi deia missa. Quan el diumenge s'hi havia oficiat la que corresponia, la família se n'anava cap a la casa de Premià de Dalt, una finca amb vaques i gallines, i també amb capella. De camí, els nets que coincidien al cotxe amb ella havien de resar un parenostre per a tot i per a tothom. A Premià de Dalt, per cert, l'empresària hi va finançar les campanes de l'església i l'Escola Professional de la vila.

Es evident que Tecla Sala no era una dona carinyosa. Els nets en guarden un record dur, de frugalitat constant. Els estius l'havien de passar separats, nens i nenes, a la casa de Llorà, a Collsacabra. Les nenes cosien, llegien i passejaven per l'extensa finca, on hi havia una granja fantàstica, i una capella. Però separades dels nens. Quan Tecla Sala se n'anava a fer la migdiada, aprofitaven per jugar. Quan es despertava, la festa s'acabava en sec. Es resava el rosari. Al vespre, com a màxim, es jugava a parxís. Tecla Sala, per cert, no podia sofrir perdre.

Tot i la riquesa familiar, Tecla Sala era discreta, dura i continguda, en contrast amb les inèdites millores socials per als seus treballadors

A la casa familiar hi vivien Lluís Carreras, prestigiós humanista, i mossèn Antoni Batlle, impulsor del moviment escolta a Catalunya

El 1957, Tecla Sala va fer una visita al Vaticà. La devota va ser rebuda per Pius XII. Quan l'any 1963 s'havien produït les polèmiques declaracions de l'abat Aureli M. Escarré al diari *Le Monde*, l'edifici de Tecla Sala al centre de Barcelona va aparèixer encerclat per la policia, com alguns nets recorden. Els que eren afins a Montserrat estaven vigilats. Els darrers anys, afectada per una malaltia, Tecla Sala es movia poc. A les portes de la mort, el 1973, l'empresària va rebre la comunió directament de l'abat de Montserrat, Cassià Just.

La presència dominant de l'empresària, una mica aclaparadora i fosca, malgrat tot, es va convertir en referent. Quan els fills i els nets aconseguïen sortir d'aquella gàbia daurada, on el tema religiós era tan hermètic i sagrat, s'adonaven de l'enorme singularitat del que havien tingut a casa. La influència va ser tan gran que, en certa manera, ha arribat fins avui. Allò d'aprendre a tenir cura dels pobres i de no deixar-se portar pels luxes innecessaris va calar. En general, la descendència de Tecla Sala és gent senzilla, gens classista, d'una elegància frugal també força singular. Recorden el personatge de l'àvia amb afecte i tancat dins d'una època, plena de peculiaritats. Ella també havia sabut que tot allò s'acabava. Quan el 1973 va morir, era perfectament conscient que la crisi del tèxtil seria la fi de la fàbrica. Tanmateix, el record d'aquesta benefactora immensa preval amb força, almenys a l'Hospitalet. Només com a detall: al xofer que havia tingut tota la vida, des de molt jove, de Roda de Ter, Miquel Freixa, com a agraïment li va fer fer una casa, una torreta. Una manera especial i generosa d'agraïr-li els serveis. L'havia tingut de xofer tota la vida.

Tecla Sala està enterrada al cementiri de Roda de Ter, al panteó familiar, on també hi ha enterrat Joan Riera Sala i altres membres de la família; es tracta d'una petita capella, sòbria, amb un altar al mig, amb uns bancs i unes llosetes immenses. Però no hi ha excessos, ni brillantors de cap mena. És de tot menys ostentós, tal com era ella.

Tot i la posterior crisi del tèxtil, el record d'aquesta benefactora preval amb força a l'Hospitalet de Llobregat, on hi havia la fàbrica